

โลกการเมืองในยวนพ่ายโคลงดัน**

Political Worlds of Yuan Phai Khlong Dan

สมเกียรติ วันทะนะ*

Somkiat Wanthana

บทคัดย่อ

ยวนพ่ายโคลงดันเป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาที่แต่งขึ้นโดยมีทั้งภาษาไทยโบราณ เขมร สันสกฤต และบาลี ผสมผสานอยู่เป็นอันมากทำให้เป็นหนังสือที่อ่านยากที่สุดสำหรับคนไทยปัจจุบัน ยวนพ่ายโคลงดัน เป็นวรรณคดีที่กวีแต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเสด็จครองราชสมบัติในช่วง พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑ ที่พระองค์ทรงทำสงครามชนะพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) แห่งนครเชียงใหม่ ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าโยนก (ยวน)

ในบทความนี้ ผู้วิจัยเสนอว่ามีโลกการเมือง ๒ แบบที่ปรากฏอยู่ในยวนพ่ายโคลงดัน อย่างแรก คือโลกการเมืองในอุดมคติ (Ideal Politics) ซึ่งพระมหากษัตริย์เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** ส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐” ได้รับทุนสนับสนุนจาก ๑. ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และ ๒. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตุลาคม ๒๕๕๙ - กันยายน ๒๕๖๐

และพระพุทธเจ้าในศาสนาพุทธประกอบกัน อย่างที่ ๒ คือโลกการเมืองที่แท้จริง (Real Politics or *realpolitik*) ที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงพระปรีชาสามารถและวิริยอุตสาหภาพอย่างยิ่งในการทำสงครามเพื่อขยายหรือปกป้องพระราชอาณาเขตของพระองค์

คำสำคัญ : ยวนพ่ายโคลงฉัน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระเจ้าติโลกราช สงคราม โลกการเมือง

Abstract

Yuan Phai Khlong Dan is one of the most important literary works of Ayutthaya (1350–1767 A.D.). It is a long historical poem eulogizing King Boromatrailokanat (1448–1488 A.D.) for his victory over King Tilokarat (1442–1487 A.D.) of Chiang Mai. Written in a combination of old Thai, Cambodian, Sanskrit, and Pali languages, *Yuan Phai Khlong Dan* is a very difficult text for Thais today to read.

In this article, the researcher proposes that there are two worlds of politics in *Yuan Phai Khlong Dan*. The first one is the ideal political world in which kingship has the qualities of both Brahmanic gods and the Lord Buddha. The second one is the world of *realpolitik* where the king must employ his own statecraft and efforts to expand or defend his kingdom at all costs.

Keywords : *Yuan Phai Khlong Dan*, King Boromatrailokanat, King Tilokarat, Warfare, Political World

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโลกการเมืองที่ปรากฏในนวนิยาย *โคลงสั้น* ผู้วิจัยถือว่า *นวนิยายโคลงสั้น* เป็นตัวบท (text) ที่สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นที่จะเปิดเผยให้ทราบได้ว่าชนชั้นนำของกรุงศรีอยุธยามอง “โลกการเมือง” (political world) ออกมาในแบบใด กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการศึกษาถึงตัวบทสำคัญ ๆ ของยุคสมัยหนึ่ง ๆ ย่อมทำให้ผู้ศึกษาสามารถทราบได้ว่าความคิดทางการเมืองของคน (ชั้นนำ) ในยุคสมัยที่เราศึกษานั้นเป็นอย่างไร

งานวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาตัวบท (text) โดยเน้นการทำความเข้าใจบริบท (context) ตามวิธีการศึกษา ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองของ เดวิดสัน สกินเนอร์ ใจความสำคัญของวิธีศึกษาแบบนี้ก็คือ เราจะเข้าใจตัวบทใด ๆ อย่างลึกซึ้งไม่ได้เลยถ้าเราไม่เข้าใจบริบทที่ก่อให้เกิดแกตัวบทดังกล่าวเสียก่อน (Skinner 1978 : ix-xii; Skinner 1988 : 275; Skinner 2002 : 5-7)

ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานของการวิจัยไว้ ๒ ประการคือ ๑. เนื้อหาช่วงต้นของ *นวนิยายโคลงสั้น* คือตั้งแต่ร่ายนำบทแรกจนกระทั่งถึงโคลงบทที่ ๕๒ เป็นการบรรจจวาทภาพของโลกการเมืองในอุดมคติ ๒. เนื้อหาส่วนที่เหลือคือตั้งแต่โคลงบทที่ ๖๑ จนถึงโคลงบทที่ ๒๙๖ อันเป็นบทสุดท้ายเป็นการจวาทภาพของโลกการเมืองที่แท้จริงในทัศนะของกวี

นวนิยายโคลงสั้น : หนังสืออาภัพ

ความยากของหนังสือ *นวนิยายโคลงสั้น* หรือที่เดิมเรียกว่า *ลิลิตยวนพ่าย* นั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเมื่อครั้งจัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๕ ว่าเป็น “หนังสือแต่งดีอย่างเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง...[แต่] เป็นหนังสืออาภัพ...เพราะมิใคร่จะมีใครอ่าน ด้วยเหตุในคำนำสั่งการและคำขอพระเกียรติตอนต้นหนังสือนวนิยายผู้แต่งใช้ศัพท์และแสดงอรรถอันลึกซึ้งเข้าใจยาก ผู้อ่าน ๆ แต่ดันไปได้ไม่เท่าใดก็มักถอนสันทะแล้วเลยเบื่อหน่ายปิดหนังสือทิ้งเสีย ไม่อ่านไปจนถึงตอนเรื่องพงศาวดาร...” (กรมศิลปากร ๒๕๑๓ : ข-ค) ความยากในการอ่านนี้เห็นจะเป็นมาช้านาน เพราะต้นฉบับที่ใช้พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งเป็นฝีมืออาลักษณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๒ นั้นผู้รู้ได้เขียนคำแปลไว้บางส่วนในต้นฉบับด้วยแล้ว

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มี.ย. (๒๕๖๑) ๑๘๓

ความพยายามที่จะแปลนวนิยายโคลงสั้นให้อ่านเข้าใจได้ง่ายสำหรับคนไทยปัจจุบันเกิดขึ้นมาแล้ว ๔ ครั้ง (ศานติ ภัคดีคำ ๒๕๕๐ : ๓) คือ ๑. **นวนิยายแปล** พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งพระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน) วัดมรรณพารามแปลถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือนวนิยายฉบับนี้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ มีความยาวทั้งหมด ๒๖๙ หน้า ๒. **นวนิยายโคลงสั้น** ฉบับที่ถอดความ ศัพทาทิบายและอรรถาธิบายโดยนายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ (ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ๒๕๑๓) ๓. “ลิลิตนวนิยาย” ถอดความโดย รศ.ดร.ลัลลนา ศิริเจริญ (ลัลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๑๕๖-๒๔๙) ความยาว ๙๓ หน้า และ ๔. **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา โคลงนวนิยาย** โดยคณะกรรมการของราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔) ความยาว ๓๕๘ หน้า

การที่มีผู้ใช้ความพยายามแปลหนังสือขนาดสั้น ๆ ออกมาถึง ๔ ฉบับในช่วงหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมาเป็นดัชนีชี้วัดได้ประการหนึ่งว่าหนังสือนวนิยายโคลงสั้นนี้ คงเป็นหนังสือที่แท้จริง แต่ก็ยากจริงด้วยในเวลาเดียวกัน จากหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่หน้าเพียง ๘๓ หน้าก็กลายเป็นหนังสือเล่มใหญ่มีความยาวถึง ๓๕๘ หน้าในที่สุด

ผู้แต่ง จันทรลักษณ์ เนื้อหา และหน้าที่ของนวนิยายโคลงสั้น

ผู้แต่ง ด้วยเหตุที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งนวนิยายโคลงสั้นอย่างเป็นทางการ นักวิชาการจึงสันนิษฐานหาผู้แต่งกันอย่างหลากหลาย วิภา กงกะนันทน์เห็นว่าผู้แต่งน่าจะเป็นเจ้านายสตรีในพระราชวงศ์สุโขทัยคือน่าจะเป็นสมเด็จพระราชชนนีหรือสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พระราชโอรสพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีพระนามเดิมว่าพระเชษฐาธิราชและได้ครองราชสมบัติ พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) (วิภา กงกะนันทน์ ๒๕๕๕ : ๒) ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี เห็นว่าพระภิกษุที่อุปถัมภ์ศาสนาจะเป็นผู้แต่งและน่าจะแต่งขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๐๑๗-๒๐๑๙ ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั่นเอง และเพิ่งเสร็จศึกเมืองเชียงขึ้นใหม่ ๆ (ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๑๗๑) พระบริหารเทพธานี นิยะดา เหล่าสุนทร และชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ต่างเห็นคล้อยตามทัศนะของ ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี ในสาระสำคัญ นั่นคือ ผู้แต่งน่าจะเป็นพระภิกษุที่มีฐานะใกล้ชิดกับราชสำนักอย่างมาก

(ชลดา เรื่องรักษลิขิต ๒๕๔๗ : ๖๒-๖๗) ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานดังกล่าว เพราะกวีผู้แต่งมีความรู้ทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างละเอียดดียิ่ง และบ่อยครั้งที่กวีใช้คำว่าบพิตรแทนพระนามพระองค์

เนื้อหา ชลดา เรื่องรักษลิขิต แบ่งเนื้อหาของยวนพ่ายโคลงฉันท์ อย่างละเอียดออกเป็น ๖ ส่วนคือ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต ๒๕๔๗ : ๖๖-๗๑) ๑. บทนมัสการ คือร่ายนำเรื่องหนึ่งบท ให้ว้พระพุทธเจ้าและสรรเสริญพระพุทธรูป ๒. บทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยกล่าวถึงพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ของศาสนาพราหมณ์ กับเทพเจ้าอีก ๔ องค์ แบ่งภาคมาร่วมกันก่อกำเนิดเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จากนั้นกล่าวยกย่องพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการและในธรรมของพระพุทธศาสนา (โคลงบทที่ ๑-๕๒) ๓. การกล่าวถ่อมตนของกวีว่ามีความรู้น้อย ไม่สามารถบรรยายคุณพิเศษแห่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้สมบูรณ์ได้ และหากนักปราชญ์ท่านใดมีความเชี่ยวชาญได้โปรดชี้แนะ (โคลงบทที่ ๕๓-๕๙) ๔. สันเขปพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตั้งแต่ประสูติจนถึงเมืองเชียงขึ้นมาขอให้พระองค์เสด็จยกกองทัพไปช่วยให้เมืองเชียงขึ้นพ้นจากการข่มเหงบีฑาของเชียงใหม่ (โคลงบทที่ ๖๐-๑๔๙) ๕. ขยายความเรื่องการทำสงครามชิงเมืองเชียงขึ้นจากการปกครองของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ (โคลงบทที่ ๑๕๐-๒๔๘) และ ๖. บทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถหลังจากที่ทรงมีชัยชนะได้เมืองเชียงขึ้นมาไว้ในอาณาจักรอยุธยาและเจ้าเมืองทั้งร้อย (“ร้อยหัว”) ร่วมกันถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นเครื่องราชบรรณาการ

หน้าที่ ยวนพ่ายโคลงฉันท์ ทำ “หน้าที่” อะไรในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ให้เห็นว่า ยวนพ่ายโคลงฉันท์ นั้นมี “หน้าที่เด่นในด้านพิธีกรรม” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๕๕ : ๑๔) นั่นคือ “ความสำคัญของพิธีกรรมในวรรณกรรมอยุธยา นั้นจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญแก่คำประณามพจน์อันเป็นจารีตที่ถือกันอย่างเคร่งครัดที่จะต้องเริ่มงานศักดิ์สิทธิ์ด้วยการกล่าวบูชาพระเจ้าเสียก่อน การกล่าวบูชาพระเจ้ายกกับการกล่าวบูชากษัตริย์นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะกษัตริย์ก็เป็นอวตารของพระเจ้าเช่นกัน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๕๕ : ๒๖-๒๗)

ยุพร แสงทักษิณ ศึกษาวรรณคดีของพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยพบข้อสรุป

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๑) ๑๘๕

ทำนองเดียวกัน นั่นคือแม้กวีผู้แต่ง *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* จะมุ่งขอพระเกียรติการทำสงครามระหว่างอยุธยากับโยนกหรือเชียงใหม่ แต่กวีมิได้เริ่มเรื่องด้วยการสงครามทันที กวีได้แต่งบทนมัสการหรือไหว้ครู บทสวดดี พระเกียรติยศ พระบรมเดชานุภาพ พระกฤษฎาธิการ และพระปรีชาญาณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาก่อนอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป้าหมายของกวีนิพนธ์ดังกล่าวก็คือแสดงให้เห็นถึง “ความเป็นเทวราชา และธรรมราชาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้อย่างมากและเด่นชัดที่สุด” (ยุพร แสงทักษิณ ๒๕๓๗ : ๒๕)

การศึกษาของปัทมา ทัตตะประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิตติ เรื่อง “เสียงและจังหวะ : กลวิธีทางวรรณศิลป์ใน *ยวนพ่ายโคลงฉันท์*” ช่วยให้ความกระจ่างในการทำหน้าที่หรือมีบทบาททางพิธีกรรมของ *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนทั้งสองพบว่ากวีใช้กลวิธีหลายประการทางวรรณศิลป์สร้างความไพเราะให้แก่คำประพันธ์ในยุคสมัยที่ความไพเราะของกวีนิพนธ์วัดจากการฟังมากกว่าการอ่านดังที่เราคุ้นเคยกันในปัจจุบัน ได้แก่ การสร้างเสียงเสนาะตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ (สัมผัสนอก และการบังคับคำเอกคำโท) การสร้างเสียงตกแต่งคำประพันธ์เพิ่มเติม การสร้างจังหวะด้วยการวางคำพยางค์สั้นยาว การสร้างจังหวะด้วยการซ้ำเสียง การสร้างจังหวะด้วยการซ้ำคำ การสื่อความหมายด้วยการใช้เสียงและจังหวะ การสร้างภาพเคลื่อนไหว การแสดงอารมณ์ของตัวละครผ่านเสียงของตัวอักษร การแปลงแนวคิดนามธรรมให้เป็นรูปธรรม และการเชื่อมเสียงสัมผัสระหว่างวรรค (ปัทมา ทัตตะประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิตติ ๒๕๕๗ : ๑๐๑-๑๑๕) กล่าวโดยสรุป ถ้าวรรณคดีขอพระเกียรติทำหน้าที่สำคัญทางพิธีกรรมนั้นคือยกย่องให้สถาบันพระมหากษัตริย์สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์ และอลังการขึ้น *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* ก็เป็นต้นแบบชั้นเยี่ยมที่ทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างงดงามทั้งในเชิงฉันทลักษณ์ เสียง และจังหวะ ทำให้ *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* เหมาะทั้งแก่การอ่านและการฟังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โลกการเมืองอุดมคติ (Ideal Political World)

กลียุค

ยวนพ่ายโคลงฉันท์ เริ่มต้นด้วยรายดั้นนำเรื่องจำนวนหนึ่งบท รายนำบทนี้เผยให้เห็นถึง สถานการณ์ที่นำพาให้มนุษย์ต้องเข้าสู่ “การเมือง” นั่นคือ “...เมื่อครั้งที่เกิดกลียุค

แผ่นดินไหวทั่วไปราวกับว่าทั้ง ๔ ทวีปจะพลิกคว่ำลง ฟ้าทั้ง ๖ หรืออภามาพจรสวรรค์จะพลิกหงาย แผ่นดินทุกแห่งในโลกจะส้าระสาย...” (ข้อความที่อ้างเป็นของลัลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๐๘, ข้อความที่คล้ายคลึงกันแต่ไม่เหมือนกัน ดู ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔ : ๒; พระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน) ๒๕๕๐ : ๓๕; ฉันทิษฐ์ กระแสสินธุ์ ๒๕๑๓ : ๓๕) ในสภาวะที่เป็น “กลียุค” หรือ “ยุคเข็ญ” นี้ (ซึ่งอาจจะเกิดแก่บ้านเมืองใดก็ได้ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง) สิ่งในโลกต้องการก็คือพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุด มีความเที่ยงธรรมที่สุดและมีความกรุณาสูงสุดที่จะ “เสด็จมาปราบข้าศึกศัตรู ทรงพลิกแผ่นดินให้หงายขึ้นมา และทรงถือแผ่นฟ้าให้คว่ำไว้” (ลัลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๐๙ ผู้วิจัยเห็นว่าลัลลนาแปลข้อความในส่วนนี้สื่อความหมายของนักปราชญ์โบราณได้ดีที่สุดนั่นคือในสภาวะปกติแผ่นดินต้องหงายและฟ้าต้องคว่ำครอบแผ่นดินไว้ แต่ในกลียุค แผ่นดินจะคว่ำและฟ้าทั้งหก (ชั้น) ผกหงาย)

ผู้ปกครองในอุดมคติ

พระมหากษัตริย์ที่จะพาโลกออกจากกลียุคกลับคืนไปสู่ความสงบสุขได้จะต้องมีคุณสมบัติแบบใด ผู้วิจัยคิดว่าโคลงบทที่ ๑ และบทที่ ๒ บรรยายถึงคุณสมบัติของผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ (ideal kingship) ไว้อย่างสมบูรณ์แบบ :

๑. “พรหมพิษณุบรมเสเจ้า	จอมเมรุ มาศแอ
ยเมศมารุตอร	อาศนม้า
พยุคนิกุเพนทรา	สุรเสพย
เรื่องรวีรเจ้า	แจ่มจันทรฯ”
๒. “เอกาทสเทพแล้ง	เออาจค์ มาฤา
เป็นพระศรีสรรเพชญ	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลี้ยงโลก ได้แฮ
ทุกเทพทุกท้าวไหวว้	ช่วยไชยฯ”

จิตร ภูมิศักดิ์ เคยเขียนไว้ว่า โคลงบทที่ ๑ นั้น “ลือชื่อมากในหมู่นักศึกษาวรรณคดีรุ่นเก่าเพราะได้จับชื่อเทวดาเข้าหมวดอัดแน่นเอี้ยดไว้ถึง ๑๑ องค์” (จิตร ภูมิศักดิ์ ๒๕๔๗ : ๕๖-๕๗) คือ ๑. พรหม ๒. พิษณุ ๓. บรมศวร หรืออัสวร ๔. อินทร์ ๕. พระยม ๖. มารุต ๗. พยุคนิ ๘. คนิ หรืออัคนิ ๙. กุเวร ๑๐. พระอาทิตย์ และ

๑๑. พระจันทร์ ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าคงไม่มีโคลงบทใดในภาษาไทยที่จะบรรจุเทพยดาไว้ได้จำนวนมากเท่านี้อีกแล้ว เทพทั้ง ๑๑ พระองค์นี้คือมหาเทพสูงสุดทั้งของศาสนาพราหมณ์ในยุคพระเวท (พรหม วิษณุ อิศวร) ศาสนาพุทธ (พระอินทร์) และเทพเจ้าในยุคก่อนพระเวท (พระอินทร์ พิรุณ อคินี อาทิตย จันทร ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่จำลองปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีพลังรอบตัวมนุษย์)

อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์ในอุดมคติของกรุงศรีอยุธยาตอนต้นยังมีคุณสมบัติมากกว่าเทพเจ้าที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๑๑ พระองค์เสียอีก โคลงบทที่ ๒ กล่าวว่า “เทพเจ้าทั้ง ๑๑ องค์ตั้งพระทัยแบ่งภาคมารวมกันเกิดเป็นองค์พระผู้รู้ทั่วคือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถดังที่กล่าวแล้วในร่ายบทแรก พระองค์เสด็จมาปกปักรักษาไพร่ฟ้าประชาชนจริง ๆ เทพทุกองค์ทุกหนทุกแห่งต่างน้อมคารวะพระองค์และช่วยให้พระองค์มีชัยชนะ” (ถลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๐๙) หรือ “เทพทั้ง ๑๑ องค์เสด็จมารวมกันเป็นพระศรีสรรเพชญ์ เพื่อดำรงรักษาโลก โดยเทพทุกหนทุกแห่งช่วยส่งเสริมให้พระองค์ได้ประสพชัยชนะ” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔ : ๑๒)

คำว่า “พระศรีสรรเพชญ์” ในโคลงบทที่ ๒ นั้นโดยปกติแปลว่า “ผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง” หรือ “ผู้รู้ทั่ว” (จันทิพย์ กระแสสินธุ์ ๒๕๑๓ : ๔๔; ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔ : ๑๓; พระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน) ๒๕๕๐ : ๓๗) แต่คนสมัยก่อนนิยมกันว่าเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า และในขณะเดียวกันก็ยกย่องว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างหรือรู้ทั่วด้วยจึงใช้เรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระราชพงศาวดารว่า “พระพุทธเจ้าอยู่หัว” เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าโคลงบทที่ ๒ นี้เปิดโอกาสให้ผู้อ่านแปลความหมายได้อย่างยืดหยุ่น นั่นคือจะแปลความว่าเทพเจ้าทั้ง ๑๑ พระองค์แบ่งภาคมาผสมกันให้เป็นพระศรีสรรเพชญ์ในความหมายที่เป็นพระผู้ทรงรอบรู้อย่างวิเศษก็ได้ หรือจะแปลความว่าเป็นพระผู้มีความรอบรู้อย่างยิ่งยวดจนถึงขั้นเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ และนอกจากนี้ ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้านั้นพระองค์ทรงเป็นพระผู้ทรงมีความกรุณาแก่สรรพสัตว์ในทั้งสามโลก (ไตรโลกหรือไตรภูมิ คือ กามภูมิ ๑๑ ชั้น รูปภูมิ ๑๖ ชั้น และอรุณภูมิ ๔ ชั้น) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ๒๕๕๓ : ๑๑) พระนามพระบรมไตรโลกนาถจึงเป็นพระนามที่ชาวพุทธถวายแก่พระพุทธเจ้าอีกพระนามหนึ่ง พระศรีสรรเพชญ์ พระบรมไตรโลกนาถ และพระพุทธเจ้าจึงเป็นพระนามที่ใช้สลับกันได้เพราะเป็นพระนามที่เชื่อมโยงให้เข้าใจว่าเป็นบุคคลเดียวกัน (สมเกียรติ วันทะนะ ๒๕๓๓ : ๒๐๐-๒๑๕)

การศึกษา**มหາชาติคำหลวง** ซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปี พ.ศ. ๒๐๒๕ ของสมบัติ จันทรวงศ์ พบว่าใน นครกัณฑ์ นั้น “การเอ่ยนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นไปในลักษณะที่แอบอ้างความเชื่อในเรื่องการกลับชาติมาเกิดว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็คือพระเวสสันดร หรือพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจนที่สุด” (สมบัติ จันทรวงศ์ ๒๕๔๙ : ๒๙๑)

ในบทความเรื่อง “การสร้างภาพลักษณ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในนวนิยายโคลงฉันท์ด้วยการใช้ข้อมูลวรรณคดี” บัทยา ทัตติประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิขิต เสนอว่ากวีนิพนธ์วรรณคดี ๓ เรื่องมาใช้เป็นสื่อเปรียบเทียบสร้างภาพลักษณ์ให้กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คือ **มหาภารตะ** (เพื่อนเน้นการเป็นกษัตริย์นักรบ) **รามายณะ** (เพื่อนเน้นความเป็นเทวราชา) และ **มโหสถชาดก** (เพื่อนแสดงความเป็นพุทธราชา) จากเรื่อง **มหาภารตะ**กวีผู้แต่งนวนิยายโคลงฉันท์ เปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า เก่งกว่าพระอรชุน เก่งเสมอกันกับพระกฤษณะ มีความมุ่งมั่นเหมือนพระกฤษณะ และมีความเสียสละเหมือนภริษณะ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าผู้อ่านที่จะซาบซึ้งในอรรถรสของนวนิยาย **โคลงฉันท์** ได้นั้นจะต้องเข้าใจมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียโบราณที่ชื่อ**มหาภารตะ**เป็นอย่างดีมาก่อน จากวรรณคดีเรื่อง**รามายณะ** มหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้**มหาภารตะ** กวีเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าเป็น พระรามผู้ทรงอำนาจและได้ชัยชนะในการปราบมาร (“พระฤทธิพิฆาตพระราม รอนราพ ไล่แฮ”) ส่วนวรรณคดีเรื่อง **มโหสถชาดก** กวีเปรียบเทียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงมีสติปัญญาปราดเปรื่องเหมือนมโหสถที่ในยามคับขันก็สามารถช่วยให้พระเจ้าวิเทโหราชซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวของตนรอดพ้นจากการสังหารของศัตรูได้ มโหสถคือพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีก่อนที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า (บัทยา ทัตติประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิขิต ๒๕๕๔ : ๓๑๑-๓) กล่าวโดยสรุป ผู้เขียนทั้งสองท่านเห็นว่าการสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นกษัตริย์นักรบเป็นภาพลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุด ส่วนภาพลักษณ์การเป็นเทวราชา (พระราม) และ พุทธราชา (พระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ) เป็นเพียงภาพลักษณ์เสริม (บัทยา ทัตติประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิขิต ๒๕๕๔ : ๓๒๑) ในงานอีกชิ้นหนึ่ง นักวิชาการทั้งสองท่านนี้ยังเสนอว่ากวีผู้แต่ง**นวนิยายโคลงฉันท์** ใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตลอดทั้งเรื่องด้วยคำเรียกพระพุทธเจ้า คือ **สรวเพชญ** แต่การยกย่องพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าดูเหมือนจะขัดกับเรื่องการทำสงคราม ดังนั้นกวีจึงสร้างภาพให้

เห็นว่าพระเจ้าไตรโลกนาถเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไร้คุณธรรมที่สั่งฆ่าหมื่นดั่งนครผู้จงรักภักดี ด้วยเหตุนี้จึงสมควรถูกปราบปรามเหมือนที่ทศกัณฐ์ถูกพระรามปราบ (ปัทมา ที่มประเสริฐกุล และชลลดา เรื่องรักษลิขิต ๒๕๕๗ ก : ๒๘๔)

พระมหากษัตริย์ในอุดมคติ

ยวนพ่ายโคลงฉันท์ ตั้งแต่ร่ายนำเรื่องรวมถึงโคลง ๕๒ บทแรกให้ภาพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในแบบที่เป็น “พระมหากษัตริย์ในอุดมคติ” คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติพอประมวลได้ดังรายการต่อไปนี้

๑. เป็นการรวมกันของภาคส่วนของเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์ถึง ๑๑ พระองค์ ดังที่กล่าวมาแล้วในร่ายนำและโคลงบทที่ ๑

๒. ภาคส่วนของเทพเจ้าทั้ง ๑๑ พระองค์ถูกสังเคราะห์เข้าด้วยกันเป็น “พระศรีสรรเพชญ์” ในโคลงบทที่ ๒ ซึ่งส่อให้เข้าใจได้ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทรงรอบรู้หรือแม้แต่เป็นพระพุทธรูปด้วยพระองค์เองก็ได้

๓. มีความรู้เชี่ยวชาญในศิลปศาสตร์ ๑๔ ประการที่เรียกว่า “สิทธิศิลป์” หรือศิลปศาสตร์ที่ยังให้เกิดความสำเร็จ ดังโคลงในบทที่ ๑๐ ศิลปศาสตร์ทั้ง ๑๔ ประการมีรายละเอียดดังในตารางที่ ๑

๔. มีอำนาจยิ่งกว่า “รุทรเทพ” (โคลงบทที่ ๑๐) ความเข้าใจเรื่องรุทรเทพมีหลายทฤษฎี ทฤษฎีหนึ่งว่ารุทรเทพคือเทวดาหมู่หนึ่งในยุคพระเวทซึ่งมีจำนวน ๑๑ องค์ (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕ : ๗๐๕; ส.พลายน้อย ๒๕๓๔ : ๑๘๓; Knapp 2010 : 4) ทฤษฎีที่สอง อธิบายว่ารุทรเทพคือรูปแบบต่าง ๆ ของพระศิวะ (Knapp 2010 : 103) ทฤษฎีที่สาม คัมภีร์พระเวท (The Rig Veda) กล่าวว่า รุทร (Rudra) เป็นพระบิดาของพระมารุต (Maruts) (Doniger 1981 : 221; Stori 2004 : 49) โดยทั่ว ๆ ไปแล้วรุทรถูกกล่าวถึงในนามของเทพเจ้าแห่งพายุ แต่ไม่ว่ารุทรจะหมายถึงพระศิวะ หรือเทพแห่งพายุหรือพระบิดาของมารุตผู้เป็นเทพแห่งลมก็ตาม รุทร ย่อมส่อถึงนัยยะของอำนาจการทำลายล้างที่รุนแรงน่าสะพรึงกลัว และยากที่จะคาดคะเนล่วงหน้าได้ มนุษย์เราย่อมมีประสบการณ์กับการมาของพายุไม่มากนักน้อยด้วยกันทุกคน ความน่ากลัวของพายุจึงเป็นที่เข้าใจได้แต่ถึงกระนั้น รุทรเทพก็ยังมีอำนาจไม่เท่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ การเปรียบเทียบ

ตารางที่ ๑ : ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ

ลำดับที่	ชื่อวิชา
๑.	สติ (ความรู้ทั่วไป)
๒.	สัมมติ (ความรู้กฎธรรมเนียม)
๓.	สังขยา (การคำนวณ)
๔.	โยค (การใช้เครื่องยนต์)
๕.	নীติ (ความรู้ในเรื่องของแบบแผน)
๖.	วิเสสกา (ความรู้พยากรณ์)
๗.	คันธัพพา (การร้องรำ และดนตรี)
๘.	คณิกา (ความคล่องแคล่วในการใช้กำลังกาย มวยปล้ำ)
๙.	ธนูพเพธา (การยิงธนู)
๑๐.	ปฺราณนา (ความรู้เรื่องโบราณ)
๑๑.	ตีกิจฉา (วิชาแพทย์)
๑๒.	อิตติหสา (วิชาพงศาวดาร และประวัติศาสตร์)
๑๓.	โชติ (วิชาดาว)
๑๔.	มายา (วิชาพิชัยสงคราม)
๑๕.	จันทคติ (วิชาประพันธ์)
๑๖.	เกตุ (วิชาพุด)
๑๗.	มันตา (วิชาเสกเป่า)
๑๘.	สัททา (วิชาไวยากรณ์)

ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔ : ๑๘

รุกรเทพกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงมีความเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาการที่พระองค์เสด็จไปทำสงครามกับอริราชศัตรู

๕. คุณวิเศษของธรรมราชา หรือพุทธราชา ๑๐ หมวด นอกจากคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ ข้อข้างต้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยังมีคุณวิเศษที่จำแนกออกได้เป็น ๑๐ หมวด ดังตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ : คุณวิเศษแห่งพระบรมไตรโลกนาถ

หมวด	สาระสำคัญ
๑ (เอก)	เป็นหนึ่งในหกษัตริย์ทั้งปวง; มีความเมตตาการุณาเป็นเลิศ; มั่นคงในการดำรงรักษาพระราชฐานะเป็นเลิศ; เกื้อกูลให้ประชาชนคลายทุกข์โศกเป็นเลิศ
๒ (ทวี)	สืบสายสุริยวงศ์ทั้ง ๒ ฝ่าย; มีหิริ และโอตตปปะ ซึ่งเป็นเทวธรรมของทั้งเทวดาและพระมหากษัตริย์; พ้นจากความลังเลใจในทางสองแพร่ง
๓ (ไตร)	รู้แจ้งในไตรเทพ (พระอิศวร พระวิษณุ พระพรหม); รู้แจ้งในไตรรัตน (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์); รู้แจ้งในไตรโลก (มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก)
๔ (จตุ)	รู้แจ้งในอคติ ๔; เครื่องผูกมัด ๔; ยุคทั้ง ๔; มรรค ๔; โยคะ ๔; วรรณะ ๔; พรหมวิหาร ๔; ทวีปทั้ง ๔; อุบาย ๔; ฤทธิมาน ๔; อริยสัจ ๔
๕ (เบญจ)	มีพระปัญญาปราบมารทั้ง ๕; รู้แจ้งในอภิปัญญา ๕; ทำลายล้างนิวรณ์ ๕ (ความพอใจในกาม, ความพยาบาท, ความหดหู่, ความฟุ้งซ่าน, ความลังเลใจ); มีพละ ๕ (ความเชื่อ, ความเพียร, ความระลึกได้, ความตั้งจิตมั่น, ความรู้ชัด); มียศ ๕ (อายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ, ปฏิภาณ)
๖ (ษฏ)	รู้แจ้งในเหตุ ๖ (กุศลเหตุ ๓ คือ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง; อกุศลเหตุ ๓ คือ โลภ โกรธ หลง); รู้ในวัตถุ ๖ (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์); มีสาราณียธรรม ๖ (ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน); รอบรู้เรื่องสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น
๗ (สัปต)	รอบรู้เรื่องอนุสัยกิเลส ๗; ทราบกำลังของดาวพระเคราะห์ทั้ง ๗; รอบรู้เรื่องภูษาทั้ง ๗ สระทั้ง ๗ แม่น้ำทั้ง ๗; รอบรู้ในอริยทรัพย์ ๗ (ศรัทธา, ศีล, หิริ, โอตตปปะ, พานุสัจจะ, จาคะ, ปัญญา)
๘ (อัชฏ)	รอบรู้ในโลกุตตรธรรม ๘ ฉาน ๘ มงคล ๘; มีปัญญา ๘ (ปัญญารำเริง, ปัญญาว่างไว, ปัญญากว้างขวาง, ปัญญาลึกซึ้ง, ปัญญาชำแรกกิเลส, ปัญญาจากการได้ศึกษาเล่าเรียน-สุดมยปัญญา, ปัญญาเกิดจากความคิด-จินตตามยปัญญา, ปัญญาเกิดจากการเจริญกัมมัฏฐาน-ภาวนามยปัญญา); รอบรู้เรื่องโลกธรรม ๘ (มีลาภ, เสื่อมลาภ, มียศ, เสื่อมยศ, นินทา, สรรเสริญ, สุข, ทุกข์); เข้าถึงมรรคมืองค์ ๘ (เห็นชอบ, ดำริชอบ, เจรจาชอบ, การงานชอบ, เลี้ยงชีพชอบ, พยายามชอบ, ระลึกชอบ, ตั้งใจชอบ)

หมวด	สาระสำคัญ
๙ (นพ)	รู้แจ้งในรูปทั้ง ๙ (นพรูป); มานะ ๙ (นพมาน); โลกุตตรธรรม ๙ (นพโลกุตระ); ความคิดปรุงแต่งฯ (นพสังขาร)
๑๐ (ทศ)	ทศพิธราชธรรม (ทาน, ศีล, ความเสียสละ, ความซื่อตรง, ความอ่อนโยน, การเพิกเลิสดัสนหา-ตะปะ, ความไม่โกรธ, ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน, ความอดกลั้น, ความไม่คลาดธรรมดา; บุญกิริยาวัตถุ ๑๐; กุศลกรรมบท ๑๐; ทศบารมี (การให้, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การปลื้มตักปลื้มใจออกจากกาม, ความรอบรู้, ความเพียร, ความกล้า, ความอดทนอดกลั้น, ความจริง, ความเมตตา, ความเที่ยงธรรม_อุเบกขา)

ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔ : ๒๐-๖๐

๖. คุณสมบัติอื่น ๆ หลังจากอธิบายคุณวิเศษ ๑๐ หมวดแล้ว ก็ยังใช้โคลงอีกเกือบ ๓๐ บท บรรยายถึงคุณสมบัติอื่น ๆ ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คุณสมบัตินี้ดังกล่าวนี้บางข้อก็เป็นการขยายความคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าหรือทวยเทพที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยขอคัดเลือกคุณสมบัติบางประการมานำไว้เป็นตัวอย่างในตารางที่ ๓

กล่าวโดยสรุป “โลกการเมืองอุดมคติ” คือโลกที่หลังเกิดกัลป์ ผู้ปกครองในอุดมคติ คือผู้ที่เป้นพระโพธิสัตว์จุติมาเพื่อสั่งสมบารมี และเป็นการแบ่งภาคของทวยเทพที่ยิ่งใหญ่ทั้งปวงของศาสนาพราหมณ์มาถือกำเนิดเป็นมนุษย์เพื่อฟื้นฟูระเบียบและความสงบสุขของจักรวาลขึ้นมาใหม่ ผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ในอุดมคติจึงต้องสูงส่งเป็นที่สุดทั้งในแง่ของ “พระเดช” (power) และ “พระคุณ” (merit) ผู้วิจัยเห็นว่าศาสนาพราหมณ์สร้างมาหาเทพที่เน้น “พระบรมเดชานุภาพ” ในขณะที่ศาสนาพุทธเน้น “พระกรุณาธิคุณ” แห่งพระรัตนตรัย *ยวนพ่ายโคลงต้น* ตั้งแต่ร่ายนำบทที่ ๑ จนถึงโคลงบทที่ ๕๒ จึงถ่ายทอด “โลกการเมืองอุดมคติ” นี้ โดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัตินิวิเศษถึง ๖๙ รายการตามที่กล่าวมาแล้วใน ๖ ข้อข้างต้นซึ่งเป็นการบูรณาการอุดมคติของพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียว

ตารางที่ ๓ : คุณสมบัติอื่น ๆ ของพระบรมไตรโลกนาถ

ประการที่	สาระสำคัญ
๑.	ทรงสร้าง และสงวนโลกไว้เหมือนพระพรหม
๒.	ทรงคุ้มครองรักษาบ้านเมืองเหมือนอย่างพระวิษณุ
๓.	ทรงทำลายล้างศัตรูเหมือนอย่างพระศิวะ
๔.	ทรงมีปัญญาเสมอด้วยแสงพระอาทิตย์
๕.	ทรงมีสำเนียงไพเราะเหมือนพระพรหม
๖.	ทรงมีความน่าเกรงขามเหมือนพระศิวะ
๗.	ทรงมีรัศมีแจ่มจ้าเหมือนพระอินทร์
๘.	ทรงใจดีเหมือนพระกวรรณ (วีรบุรุษในเรื่องมหากาพย์)
๙.	ทรงให้ความสำเร็จเหมือนพระวิษณุ
๑๐.	ทรงเที่ยงธรรมเหมือนพระธรรม (ชื่อของพระยมในวรรณคดีสันสกฤต)
๑๑.	พระเกียรติยิ่งใหญ่ดุจพระพรหม
๑๒.	พระเดชเกรียงไกรดุจพระราม (ที่สังหารทศกัณฐ์)
๑๓.	ทรงรอบรู้คศาสตร์ เสมอด้วยพระพิฆเนศ
๑๔.	ทรงเชี่ยวชาญในการยุทธ์ยิ่งกว่าพระอรชุน
๑๕.	ทรงรอบรู้กลศึกดังพระกฤษณะ
๑๖.	ทรงรอบรู้ทั้งโลกียธรรม และโลกุตระธรรมดุจดังพระพุทธเจ้า
๑๗.	ทรงรอบรู้ทั้งอดีตกาล ปัจจุบันกาล และอนาคตกาล ดุจดังพระสรพเพชญ หรือพระพุทธเจ้า
๑๘.	ทรงรอบรู้อย่างชัดแจ้งว่า ใครคิดคดทรยศ และใครซื่อตรงจงรักภักดีต่อพระองค์

ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔ : ๖๑-๗๔

โลกการเมืองที่เป็นจริง (World of Real Politics or Realpolitik)

โคลงบทที่ ๖๑ ถึงบทที่ ๒๙๖ อันเป็นบทสุดท้ายของยวนพ่ายโคลงฉันท์ คือการวาดภาพโลกการเมืองที่เป็นจริงในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ การสงครามระหว่างสองอาณาจักรในช่วงระยะเวลา ๔๐ ปี (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) แสดงให้เห็นว่าพระราช

๑๙๔ สมเกียรติ วันทะนะ

อำนาจ และความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นได้มาด้วยความยากลำบาก จากจุดที่พระราชอำนาจเบาบางและสั่นคลอนเป็นอย่างยิ่งในตอนต้นรัชกาลเป็นความสำเร็จอย่างงดงามในสงครามเชียงขึ้น พ.ศ. ๒๐๑๗ ทั้งนี้ด้วยความวิริยะอุตสาหะ และพระปรีชาญาณของพระองค์อย่างต่อเนื่องและยาวนานโดยแท้ บทวิเคราะห์ในส่วนนี้เรียงตามลำดับเวลา

พ.ศ. ๑๙๕๒

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า พระเจ้าติโลกราชคือท้าวลก ซึ่งเป็นพระราชบุตรลำดับที่ ๖ จากทั้งหมด ๑๐ พระองค์ของพญาสามฝั่งแกน เจ้านครเชียงใหม่ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วัชฮาจ ๒๕๔๒ : ๗๘) เมื่อเยาว์วัยพระราชบิดาให้ไปครองเมืองพร้าว ต่อมาท้าวลกทรงทำความผิดจึงถูกเนรเทศให้ไปอยู่เมืองยวมได้ (คืออำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน)

ปีเดียวกันนี้ที่กรุงศรีอยุธยา **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ** บันทึกว่าเกิดความวุ่นวายเมื่อพระมหาราชาริราชทรงพิโรธแก่เจ้าแสนบดี เจ้าแสนบดีจึงหนีไปเชิญสมเด็จพระอินทราชามาจากเมืองสุพรรณบุรี ยกเข้ามาปล้นพระนครได้ และเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๔) พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระอินทราชานี้ก็คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชาริราช (ขุนหลวงพะงั่ว) พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในเมืองกำแพงเพชรเมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๐ และหนังสือ **ชินกาลมาลีปกรณ์** ระบุนามว่า “ติปัญญอำมาตย์” ส่วนหนังสือ **นิทานพระพุทธรสิหิงค์** ระบุชื่อ “พระยาญาณดิส” นั่นเอง (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๖๔-๖๕) สมเด็จพระอินทราชาจึงเป็นพระมหากษัตริย์ของอยุธยาที่ทรงเคยปกครองหัวเมืองทางเหนืออย่างกำแพงเพชรมาก่อนขึ้นครองราชสมบัติ

พ.ศ. ๑๙๖๒

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ บันทึกว่า “...พระมหารัชมราชาริราชเจ้าณฤพานแลเมืองเหนือทั้งปวงเปนจลาจล แลจึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง ครั้นนั้นพญาบาลเมืองและพญารามออกถวายบังคม” (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๔) พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เชื่อว่าพระมหารัชมราชาริราชเจ้าที่นฤพานใน พ.ศ. ๑๙๖๒ นี้ น่าจะเป็นพระมหารัชมราชาแห่งเมืองสรวงสองแควที่เมืองพิษณุโลก พระมหารัชมราชาพระองค์นี้มีพระชายาชื่อนางซาซา ทั้งสองพระองค์มีพระโอรสคือ พระยาบาล (ต่อไปจะ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๑) ๑๙๕

เป็นพระมหารัชมรรคาที่ ๔ (บรมपाल) ครองเมืองสรลวงสองแคว และพระธิดา ซึ่งอาจจะ
เป็นพี่ของพระยาบาลเมืองก็ได้ และต่อมาได้เป็นพระชายาของเจ้าสามพระยาผู้ครอง
เมืองชัยนาท) (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๗๔-๗๕) เมื่อหัวเมืองเหนือเป็นจลาจล
สมเด็จพระอินทราชาธิราช (พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗) จึงเสด็จขึ้นไปไกลเกลี้ยปรองดองถึง
เมืองพระบาง (นครสวรรค์ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๗๒) พระยาบาลลงไปเฝ้า จึง
ได้รับแต่งตั้งให้ครองเมืองสรลวงสองแคว [ฝั่งตะวันออกของเมืองพิษณุโลก] ของพระบิดา
ของพระองค์ต่อไป ส่วนพญารามก็ได้ครองเมืองสุโขทัยต่อไป ที่ดูเหมือนจะมีปัญหา คือ
เจ้าสามพระยา ซึ่งเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระอินทราชาธิราช กับในขณะเดียวกันก็
เป็นราชบุตรเขยของพระมหารัชมรรคาที่เพ็งสรวรรคต สถานการณ์คลี่คลายได้เพราะ
สมเด็จพระอินทราชาธิราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าสามพระยาครองเมืองชัยนาท ซึ่งตั้งอยู่
บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ตรงข้ามกับเมืองสรลวงสองแควที่อยู่บนฝั่งตะวันออกของ
บริเวณที่ปัจจุบันเป็นเมืองพิษณุโลก (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๗๕) การประนีประนอม
ระหว่างเครือญาตินี้แก้ปัญหาได้ชั่วคราวระยะเวลานึง ในอนาคตจะเกิดเรื่องราวใหญ่โตจาก
เมืองพิษณุโลกเพราะเจ้าสามพระยากับพระชายามีพระโอรสซึ่งต่อไปจะได้เป็นสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกนาถ ส่วนพระยาบาลซึ่งได้เป็นพระมหารัชมรรคาที่ ๔ (พระมหารัชม
รรคาบรมपाल) นั้นต่อมามีพระโอรส ชื่อ พระยาอุททิศฐิร และ **ตำนานพื้นเมือง
เชียงใหม่** ระบุว่าพระยาอุททิศฐิรนี้ได้ไปสวามิภักดิ์กับพระเจ้าติโลกราชใน พ.ศ.
๑๙๙๔ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๔๒ : ๘๖; พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
๒๕๕๓ : ๗๗)

พ.ศ. ๑๙๖๗

สมเด็จพระอินทราชา (พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗) เสด็จสวรรคต **พระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพัน จันทนุมาศ** ระบุว่าพระราชโอรสองค์โตคือ เจ้า
อ้ายพระยาที่ครองเมืองสุพรรณบุรี กับพระราชโอรสองค์ที่สอง คือ เจ้ายี่พระยาผู้ครอง
เมืองแพะศรีราชา (คือเมืองสรรค์ ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดชัยนาทในปัจจุบัน) ยกกำลังเข้าชิง
ราชสมบัติกันในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าทั้งสองพระองค์ทรงชนช้างกันจนพระศอขาด
พร้อมกันทั้งสองพระองค์ ราชสมบัติจึงตกแก่พระราชโอรสองค์ที่สาม คือเจ้าสามพระยา
ซึ่งครองเมืองชัยนาท (อยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมืองสรลวงสองแควบนลำน้ำน่านที่พิษณุโลก)
(กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๕๐-๕๑; พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๖๗) เจ้าสามพระยา

๑๙๖ สมเกียรติ วันทะนะ

ได้ครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑)

พ.ศ. ๑๙๗๔

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ บันทึกว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเอาเมืองนครหลวง (นครธมของกัมพูชา) ได้ (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๔) *ยวนพ่ายโคลงฉันท์* บทที่ ๖๒ กล่าวถึงการพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปีเดียวกันนั้นที่บริเวณทุ่งพระอุทัย (ลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๑๘) ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า ตำบลพระอุทัยนั้นคือทุ่งหันตราอยู่ทางด้านตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระราชชนนีของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นทรงเป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๓ (พระเจ้าไชยเยนไทย) กษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย (ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๙๓) ในปีที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถประสูตินั้น ท้าวลก หรือพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่มิมีพระชนมายุถึง ๒๒ พรรษาแล้ว

พ.ศ. ๑๙๘๑

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (เมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระราเมศวร) ผู้เป็นพระราชกุมารเสด็จไปยังเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธรินราชตกออกมาเป็นโลหิต (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๕) ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี สันนิษฐานว่าตอนนั้นหัวเมืองเหนือคงเกิดเหตุการณ์ผิดปกติเพราะตำนานพระพุทธรินังค์ กล่าวว่า สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนแห่งล้านนา เมืองศรีสัชชนาลัย กำแพงเพชร และสุโขทัยได้ไปทอดไม้ตรีฝักไผ่อยู่กับล้านนา สมเด็จพระบรมราชาธิราชทรงสามารถทำให้พระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๔ (บรมपाल) ยอมอ่อนน้อมต่ออยุธยา โดยยอมรับตำแหน่งยศขุนนางของอยุธยาเป็นเพียงพระยาบาลเมืองเจ้าเมืองพิษณุโลกเท่านั้น ประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยคงรู้สึกถึงการล่มสลายของอาณาจักรที่เคยยิ่งใหญ่มาก่อน จึงสะท้อนให้เห็นเป็นวิปริตอาเพศขึ้นที่พระพุทธรินราช สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดให้สมเด็จพระราเมศวร (ต่อมาเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) เสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธรินราชกับทรงเยี่ยมพระญาติฝ่ายพระราชชนนี เพื่อยุติหรือบรรเทาความหวาดหวั่นของพระราชวงศ์ฝ่ายสุโขทัยลง เพราะสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นสัญลักษณ์ร่วมของสองราชวงศ์ (ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๙๕) ท่ามกลางความปั่นป่วนของหัวเมืองที่เคยเป็นแกนกลางของราชอาณาจักรสุโขทัยมาก่อนนี้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปเมื่อ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๑) ๑๙๗

พระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง ๗ ปีเท่านั้น ตอนนั้นพระเจ้าติโลกราชทรงมีพระชนมายุถึง ๒๙ ปีแล้ว

พ.ศ. ๑๙๘๕/๑๙๘๖

พระเจ้าติโลกราชซึ่งราชสมบัติจากพระราชบิดาที่เชียงใหม่ โดยความช่วยเหลือของสามเด็กน้อย (ลูกคนที่สามชื่อเด็กน้อย) ซึ่งเป็นเสนาบดีของพระเจ้าสามฝั่งแกนผู้เป็นพระราชบิดา พระเจ้าติโลกราชให้พระราชบิดาไปพำนักอยู่ที่เมืองสาต (อยู่ในรัฐฉานในปัจจุบัน) เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้นพระเจ้าติโลกราชทรงมีพระชนมายุ ๓๔ ปี (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๔๒ : ๗๘-๗๙; อุดม รุ่งเรืองศรี และ คณະ ๒๕๓๘ : ๖๐; ประเสริฐ ญ นคร ๒๕๔๙ : ๑๘๒) อย่างไรก็ตาม **ชินกาลมาลีปกรณ์** ซึ่งพระรัตนปัญญาแห่งเชียงใหม่แต่งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐-๒๐๗๑ กล่าวเพียงแต่ว่าพญาสามฝั่งแกน (พระเจ้าดิส) ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระยุพราชสิริธรรมจักรพรรดิ (ติโลกราช) หลังจากพระองค์ครองราชสมบัติมา ๔๑ ปี และอยู่ต่อมาอีก ๔ ปี พญาสามฝั่งแกนก็สวรรคต (พระรัตนปัญญา ๒๕๑๗ : ๑๑๙)

พระเจ้าติโลกราชทรงตั้งให้นายสามเด็กน้อยเป็นขุนนางระดับสูงในตำแหน่ง “แสนขาน” แต่ไม่นานเจ้าแสนขานก็คิดขบถจะชิงเมืองเชียงใหม่ไว้เป็นของตน พระเจ้าติโลกราชจึงให้หา “หมื่นลก” เจ้าเมืองนคร (ลำปาง) ไปช่วยปราบแสนขานได้สำเร็จ พระเจ้าติโลกราชทรงตั้งหมื่นลกนครเป็น “หมื่นสามล้าน” อยู่ช่วยราชการพระองค์ที่เชียงใหม่ พร้อมกันนั้นก็ตั้งลูกหมื่นสามล้านชื่อหมื่นแก้วกินเมืองนคร (ลำปาง) แทน ชื่อ “หมื่นกือหาญแต่ทอง” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๔๒ : ๘๐) ขณะที่พระเจ้าติโลกราชได้ครองราชสมบัติ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๒ ปี

พ.ศ. ๑๙๘๖-๑๙๙๑

พระเจ้าติโลกราชรบกับพญาแก้วท้าว เจ้าเมืองน่านยึดเอื้อมถึง ๖ ปีจึงยึดได้เมืองน่าน พญาแก้วท้าวหนีไปพึ่งพญาไต ซึ่ง ประเสริฐ ญ นคร สันนิษฐานว่าคือพระยาเชลียง (ประเสริฐ ญ นคร ๒๕๔๙ : ๑๘๓) พระเจ้าติโลกราชจึงทรงแต่งตั้งท้าวผาแสนน้องพญาแก้วท้าว ขึ้นครองเมืองน่านแทน (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๔๒ : ๘๕)

พ.ศ. ๑๙๙๑

สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จสวรรคต พระราชกุมารคือสมเด็จพระราเมศวร
เสวยราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ :
๓๙๖) เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงมีพระชนมายุ
เพียง ๑๗ ปี ต้องทรงเผชิญหน้ากับพระเจ้าติโลกราชที่ทรงมีพระชนมายุถึง ๔๐ ปี และ
เพิ่งตีเมืองน่านได้ไว้เป็นบริวาร ทรงมีประสบการณ์ทางการเมืองและการศึกสงคราม
มากกว่าอย่างท่วมท้น

พ.ศ. ๑๙๙๔

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่บันทึกว่า พ.ศ. ๑๙๙๔ พญาอุทิสเถียร (อุทิสเรีเยอ)
เจ้าเมืองสองแคว (พิษณุโลก) มาขออ่อนน้อมต่อพระเจ้าติโลกราช (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
และ เดวิด เค. วิทยาจ ๒๕๕๒ : ๘๖) เพราะสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งเป็นสหาย
กับตนตั้งแต่เยาว์วัยเคยสัญญาว่าถ้าได้เสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์อยุธยาแล้ว
จะแต่งตั้งให้ตนเป็นพระมหาอุปราชปกครองราชอาณาจักรทั้งหนึ่ง แต่ครั้งได้เป็น
พระมหากษัตริย์จริง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกลับทรงแต่งตั้งให้ตนเป็นเพียงเจ้าเมือง
สองแควเท่านั้น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐบันทึถึง
เหตุการณ์ใน พ.ศ. ๑๙๙๔ ไว้เพียงสั้น ๆ ว่า ครั้งนั้นมหาราช (พระเจ้าติโลกราช) มาเอา
เมืองชากังราว ได้แล้วจึงมาเอาเมืองสุโขทัย เข้าปล้นเมืองมิได้ก็เลิกทัพกลับคืน (กรม
ศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๖)

ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี ชี้ให้เห็นว่าเรื่องพระยาอุทิสเรีเยอ เอาเมืองพิษณุโลก
ไปออกแก้ล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. ๑๙๙๔ นั้นปรากฏอยู่ในนวนิยาย
โคลงสั้น แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาไม่ว่าฉบับใด ๆ “จะไม่ยอมกล่าวถึง
เรื่องพระยาอุทิสเรีเยอ และการเสียเมืองพิษณุโลกแก่พระเจ้าติโลกราชเอาไว้เลย”
(ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๑๖๓) ส่วนที่ปรากฏในนวนิยายโคลงสั้น ก็คือโคลง
บทที่ ๖๖ และ ๗๐ ที่ระบุว่า พระยาอุทิสเรีเยอคิดแข็งเมืองเอาใจออกห่าง กวาดต้อน
ผู้คนจากเมืองเซียงไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชซึ่งนำทัพหลวงเชียงใหม่ลงมายังเมืองชัยนาท
(พิษณุโลก) (ลลิตา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๑๗๔ และ ๒๑๙; ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๔ :
๙๒) ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี ยังให้ข้อสันนิษฐานเอาไว้อีกว่า บางทีอาจเป็นเพราะเหตุ
ยุ่งยากจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ในช่วงต้นรัชสมัยนี้เองที่ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๑) ๑๙๙

ต้องทรงเร่งรีบปรับปรุงการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นใหม่ด้วยการตราพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน และนาทหาร หัวเมืองขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๙๗ (ม.ร.ว.ศุภวดี เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๙๖) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความพิสดารทุกฉบับจึงกล่าวถึงการพระราชทานชื่อขุนนางตามตำแหน่งนา ตั้งแต่ต้นรัชกาลนี้ (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๕๓; กรมศิลปากร ๒๕๓๗ : ๑๖; กรมศิลปากร ๒๕๕๘ : ๑๐๑) วรวงศ์นา นินพัทธ์สุขกิจ สันนิษฐานว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงปรับปรุงเมืองสองแควใหม่ โดยขยายเขตเมืองให้คลุมทั้งสองฝั่งแม่น้ำน่าน และโปรดให้สร้างกำแพงเมือง ในช่วงนี้เองที่ได้เปลี่ยนชื่อเมืองจากเมืองสรลงสองแคว และชัยนาท เป็น “พิษณุโลก” (วรวงศ์นา นินพัทธ์สุขกิจ ๒๕๖๐ : ๑๔๓)

พ.ศ. ๒๐๐๔

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ กล่าวว่า พญาเชลียง ซึ่งคิดขบถพาเอาครัวทั้งปวงไปออกแต่เมืองราช (พระเจ้าติโลกราช) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๓ นำมาหาราชจะเอาเมืองพิษณุโลก เข้าปล้นเมืองเป็นสามารภ มิได้เมืองจึงยกทัพไปเอาเมืองกำแพงเพชร แต่เข้าปล้นเมืองถึงเจ็ดวันมิได้เมือง มหาราชก็เลิกทัพกลับไปเชียงใหม่ (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๗-๓๙๘) **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** กล่าวถึงเหตุการณ์ พ.ศ. ๒๐๐๓ และ ๒๐๐๔ ตรงกันกับของกรุงศรีอยุธยาแต่ขยายความเพิ่มเติมว่า หลังจากตีเมืองกำแพงเพชร (เรียกว่าเมืองปลางพล) ไม่ได้ พระเจ้าติโลกราชก็ให้เลิกทัพกลับไปเชียงใหม่ ต่อมาพญาเชลียงคิดขบถต่อพระเจ้าติโลกราช เหมือนดัง (เจ้าเมืองนครลำปาง) มาปราบได้ นำพญาเชลียงขึ้นไปยังเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าติโลกราชทรงส่งพญาเชลียงไปไว้เมืองหาง (ใกล้ชายแดนไทยด้านอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ส่วนหมื่นดั่งนั้นพระเจ้าติโลกราชทรงตั้งให้กินเมืองทั้งสองเมืองคือเมืองนครลำปาง และเมืองเชียงขึ้น (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วัยอาจ ๒๕๔๒ : ๙๔)

ส่วนเรื่องการทำทัพเชียงใหม่ล้อมเมืองพิษณุโลกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๔ นั้น **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** กล่าวว่าเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๐๒ โดยระบุว่าพญาได้ (สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) กับแม่พญาไตร (สมเด็จพระราชชนนีในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) หนีกองทัพของพระเจ้าติโลกราชเข้าไปอยู่ในเมืองพิษณุโลก ขุนเพกโชติ (ขุนเพชรรัตน์) ผู้กินเมืองกำแพงเพชรพาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถฝ่าวงล้อมออกไปจากเมืองพิษณุโลกได้ทางเรือในกลางดึก รุ่งเช้าพระเจ้าติโลกราชจะทรงให้ควักลูกดาทหารที่อยู่เวรยามล้อม

เมืองพิษณุโลก หมิ่นดังในฐานะแม่ทัพใหญ่ขอรับโทษแทนโดยอ้างว่าเป็นความมืดมิดสุดวิสัย เพื่อเห็นแก่หมิ่นดังพระเจ้าติโลกราชจึงทรงไม่เอาโทษแก่เหล่าทหารแล้วให้ยกทัพกลับ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๕๒ : ๙๑-๙๒)

โคลงบทที่ ๗๑ ของยวนพ่ายโคลงดั้น ดูเหมือนจะกล่าวถึงความสำเร็จในการฝ่าวงล้อมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในคราวนี้ว่า มีพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าพระมหาสถเสียอีก ข้าศึกผู้พระองค์ไม่ได้ก็พ่ายแพ้ไปเอง (ลัดลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๒๐)

พ.ศ. ๒๐๐๕

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ ระบุว่าเมืองนครไทย (ปัจจุบันเป็นอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก) พาเอาครัวอพยพหนีไปนาน (บางฉบับว่า นาน) แลให้พระกลาโหมไปตามคืนมาได้ แล้วพระกลาโหมยกพลไปเอาเมืองสุโขทัย ได้เมืองคืนดุจเก่า (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๘) ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี กล่าวว่า พระราชพงศาวดารที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ทุกฉบับตัดเรื่องนี้ออกไปทั้งหมด ซึ่ง “คงเป็นเพราะฝ่ายอยุธยาเสียไปทั้งเซลิ้งและสุโขทัยในช่วง พ.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๐๔” (ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๑๖๓)

พ.ศ. ๒๐๐๖

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก โดยทรงให้พระราชโอรสทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาครองราชย์ที่อยุธยา (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๘) ขณะนั้นทรงมีพระชนมายุ ๓๒ ปี พระเจ้าติโลกราชทรงมีพระชนมายุ ๕๔ ปี การตัดสินพระทัยไปครองราชสมบัติที่พิษณุโลกคงมาจากการณที่ล่อแหลมในหัวเมืองเหนือตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๐๖ จากนั้นไม่นานพระเจ้าติโลกราชก็ยกพลมาเอาเมืองสุโขทัยอีก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระอินทราชา (พระราชโอรสองค์หนึ่ง) เสด็จไปป้องกันเมือง ศึกคราวนี้สมเด็จพระอินทราชาได้ชนช้างกับหมื่นนคร และต้องป็น ญ พระพักตร์ จากนั้นกองทัพของพระเจ้าติโลกราชก็ยกคืนไป **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** ระบุว่าเหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๐๑ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๕๒ : ๙๐)

พ.ศ. ๒๐๐๘

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระผนวชที่วัดจุฬามณีได้ ๘ เดือนแล้วลาพระผนวช (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๙) **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** กล่าวว่า พญา

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๑) ๒๐๑

ได้บรมราชาออกบวช และให้มหาเถร ชื่อโพธิสมภารเป็นราชทูตไปขอเมืองเซลิยงเป็น
บดินทบาต พระเจ้าติโลกราชให้ประชุมมหาเถรของเชียงใหม่ และตอบพระราชประสงค์ว่า
พญาออกบวชแล้วมาขออาบ้านเขาเมืองเช่นนี้ไม่สมควร (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ
เดวิด เค. ้วยอาจ ๒๕๔๒ : ๙๕; อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ ๒๕๓๘ : ๗๓)

พ.ศ. ๒๐๑๗

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ ระบุเพียงสั้น ๆ ว่า
“เสด็จไปเอาเมืองเซลิยง” (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๙) เหตุการณ์ใน พ.ศ. ๒๐๑๗ นี้
คือเนื้อหาสำคัญที่กินพื้นที่ส่วนใหญ่ของนวนิยาย *ไคลงตัน* (ไคลงบทที่ ๘๓-๒๘๘) ที่รู้จัก
กันในนามของศึกชิงเมืองเซลิยง หรือเชียงขึ้นนั่นเอง พ.ศ. ๒๐๑๗ สมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถทรงมีพระชนมายุ ๔๓ ปี ในขณะที่พระเจ้าติโลกราชทรงมีพระชนมายุถึง
๖๕ ปีแล้ว

พ.ศ. ๒๐๑๘

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ บันทึกว่า “ศักราช
๘๓๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๑๘) มหาราชมาเป็นไมตรี” (กรมศิลปากร ๒๕๕๙ : ๓๙๙)
ปีนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีพระชนมายุ ๔๔ ปี และพระเจ้าติโลกราชทรงมี
พระชนมายุ ๖๖ ปี

บทสรุป : ชัยชนะของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

งานทางวิชาการในปัจจุบันเห็นพ้องต้องกันว่าเมือง “เซลิยง” ในพระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ และ “เชียงขึ้น” ในนวนิยาย *ไคลงตัน*
และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่นั้นคือเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็น “อุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสัชนาลัย” มรดกโลกตามประกาศรับรองของยูเนสโกในปัจจุบัน (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
๒๕๕๓ : ๘๐; วิชา กงกะนันท์ ๒๕๕๕ก : ๕) เมืองเชียงขึ้นจึงเป็นหัวเมืองเหนือสุด
ที่ราชอาณาจักรอยุธยาครอบครองต่อจากการเสื่อมอำนาจของราชอาณาจักรสุโขทัย แต่
เมืองสำคัญแห่งนี้ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาถึง ๒๔ ปี
เต็ม ๆ คือ พ.ศ. ๑๙๙๔-๒๐๑๗ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ สรุปว่า “...ถ้าเปรียบเทียบกับเขต
การปกครองท้องที่ในปัจจุบัน อาจประมาณได้ว่าลุ่มน้ำยมตั้งแต่อำเภอสรีสัชนาลัย

จังหวัดสุโขทัยขึ้นไป และลุ่มน้ำน่านตั้งแต่อำเภอลับแล และอำเภอเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ขึ้นไปตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าติโลกราช...” (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ๒๕๕๓ : ๗๙)

เมืองเชียงขึ้น พ.ศ. ๒๐๐๔-๒๐๑๗ อยู่ภายใต้การปกครองของ “หมื่นดงนคร” บุตรของหมื่นลกนคร เจ้าเมืองนคร (ลำปาง) ที่ช่วยพระเจ้าติโลกราชปราบขบถเมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๕ ทำให้ผู้เป็นพ่อได้เป็นหมื่นสามล้านอยู่ช่วยราชการพระเจ้าติโลกราชที่เชียงใหม่ หมื่นดงนครจึงได้เป็นเจ้าเมืองนครลำปางแทนและยังได้ควบคุมเมืองเชียงขึ้นอีกเมืองหนึ่ง หลังจากจับขบถพระยาเซลิ้งไปส่งพระเจ้าติโลกราชได้ใน พ.ศ. ๒๐๐๔ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปแล้วหมื่นดงนครปกครองเมืองเชียงขึ้นถึง ๑๓ ปี การศึกษาของวิภา กงกะนันทน์ สรุปได้ว่า “ในการพระราชสงครามกับเชียงใหม่หลายครั้งนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงประสบชัยชนะเพียงครั้งเดียว...คือ ชัยชนะในศึกเซลิ้งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๗ และนั่นคือพระราชสงครามครั้งสุดท้ายของพระองค์” (วิภา กงกะนันทน์ ๒๕๕๕ : ๗) การศึกษาดังกล่าวยังตั้งสมมติฐานไว้ด้วยว่าชัยชนะของอยุธยาจะมาจากสาเหตุสำคัญประการหนึ่งนั่นคือ การเสียชีวิตของหมื่นดงนครใน พ.ศ. ๒๐๑๗ นั่นเอง **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** บอกไว้สั้น ๆ ว่า พ.ศ. ๒๐๑๗ หมื่นดงนครผู้กินเมืองเชียงขึ้นตาย เอาหมื่นแควนผู้กินแซ่หมไปกินเชียงขึ้นแทน (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วิทยา ๒๕๔๒ : ๑๐๑-๑๐๒) วิภา กงกะนันทน์เห็นว่า เมืองเชียงขึ้นดำรงฐานะที่ค่อนข้างเป็นอิสระทั้งจากพระเจ้าติโลกราชและสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้อย่างต่อเนื่องถึง ๑๓ ปี ทั้งนี้สังเกตได้ว่าหลังจากที่ได้ครองเมืองเชียงขึ้นแล้ว หมื่นดงนครขุนศึกผู้เก่งกล้าที่สุดของล้านนาไม่เคยช่วยพระเจ้าติโลกราชทำศึกกับอยุธยาอีกเลย จึงสันนิษฐานได้ว่าหมื่นดงนครน่าจะมีภริยาเป็นเครือญาติกับเจ้านายของราชวงศ์สุโขทัยซึ่งหมายความว่าอาจจะเป็นเครือญาติกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถด้วยก็เป็นได้ (วิภา กงกะนันทน์ ๒๕๕๕ : ๑๖) กรณีผู้แต่ง *ยวนพ่ายโคลงดั้น* บรรยายให้เห็นว่าพระเจ้าติโลกราชทรงหวาดระแวงว่าหมื่นดงนครจะคิดทรยศต่อพระองค์ จึงทรงวางแผนลวงให้หมื่นดงนครขึ้นไปเฝ้าและให้ฆ่าหมื่นดงนครเสีย (โคลงบทที่ ๑๐๕-๑๒๗) ความตายของหมื่นดงนครทำให้ภริยาของหมื่นดงนครหรือ “นางเมือง” แปรพักตร์หันมาขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแทนพระเจ้าติโลกราชในที่สุด (โคลงบทที่ ๑๒๘) (ลลิตนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๒๕-๒๒๘; วิภา กงกะนันทน์ ๒๕๕๕ : ๑๕-๑๖)

จะเห็นได้ว่า “บริบท” หรือภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของ *ยวนพ่ายโคลงดั้น* คือ

ระยะเวลาเกือบ ๔ ทศวรรษ (พ.ศ. ๑๙๔๐-๒๐๑๗) นั้น อาณาจักรสำคัญทั้งสองคือ ล้านนาและอยุธยา กำลังเผชิญหน้ากันบนดินแดนที่เคยเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรสุโขทัยมาก่อน และในตอนนั้นอาณาจักรสุโขทัยกำลังเสื่อมอำนาจดังที่พระราชพงศาวดารเรียกว่าหัวเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ต่อกับต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หัวเมืองสำคัญที่เป็นสนามรบระหว่างล้านนา และอยุธยา ก็คือกำแพงเพชร ทางทิศตะวันตกอ้อมขึ้นเหนือไปถึงสุโขทัย และวกลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงพิษณุโลก อำนาจของอยุธยาและเชียงใหม่มาปะทะกันในบริเวณดังกล่าว แต่ปฏิสัมพันธ์แห่งอำนาจนั้นมิได้หยุดนิ่ง อำนาจของล้านนามีสูงกว่าในระยะต้น ๆ และค่อย ๆ ลดลงตามเวลาที่ผ่านมา ในทางกลับกันอำนาจของอยุธยาซึ่งเปราะบางกว่าในช่วงต้นกลับเข้มแข็งและเหนียวแน่นขึ้นตามลำดับ

ผู้นำของทั้งสองอาณาจักรมีพระปรีชาสามารถไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน พระนามของทั้งสองพระองค์ก็มีความหมายแบบเดียวกันนั่นคือต่างอ้างว่าเป็นพระพุทธเจ้าทั้งคู่ เชียงใหม่มีนาม แพร่ และลำปางเป็นกำลังสำคัญ ในขณะที่อยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องทรงเสด็จขึ้นไปประทับครองราชสมบัติอย่างถาวรที่พิษณุโลกใน ๒๕ ปีสุดท้ายของรัชกาล (พ.ศ. ๒๐๐๖-๒๐๓๑) โคลงบทที่ ๑๗๗ ของยวนพ่ายโคลงดั้น กล่าวชัดเจนว่า พระองค์ทรงให้ตกแต่งค่ายคูประตูหอรบทุกแห่งของเมืองพิษณุโลกให้แข็งแรง พร้อมรับศึกทุกขนาด (ถลลนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๓๔; ม.ร.ว.ศุภวัตร เกษมศรี ๒๕๕๒ : ๑๖๖) อยุธยาใช้พิษณุโลกเป็นฐานที่มั่นโดยมีกำแพงเพชรและสุโขทัยเป็นกำลังสำคัญในการทำศึกยึดเมืองเซียง หรือเชียงขึ้นคืนจากเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๐๑๗

“โลกการเมืองที่แท้จริง” ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงเป็นโลกแห่งการต่อสู้ ช่วงชิงไหวพริบทั้งทางการเมือง การทหาร และวาทกรรมกับพันธมิตรภายใต้การนำของเชียงใหม่ ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล ได้แสดงให้เห็นอย่างละเอียดว่ายวนพ่ายโคลงดั้นนั้น ประกอบสร้าง “ภาพแทน” สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้เป็น ๑. “ภาพแทนพระพุทธเจ้า” และ ๒. “ภาพแทนวีรบุรุษผู้ทรงธรรม” ในกระบวนการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการสถาปนาให้อาณาจักรของตนเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ระหว่างอยุธยา และเชียงใหม่ (ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล ๒๕๕๙ : ๖๔) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเข้าสู่สงครามยึดเยื่อครั้งนี้เมื่อพระชนมายุได้เพียง ๗ ปี คือ เมื่อพระองค์เสด็จไปเมืองพิษณุโลกใน พ.ศ. ๑๙๔๑ แล้วเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธชินราชตกออกมาเป็นโลหิต แต่เมื่อพระองค์เสด็จไปชิงเมือง

เชียงขึ้นคือนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุ ๔๓ ปี ในขณะที่พระเจ้าติโลกราชทรงมีพระชนม ๖๕ ปี ทรงชราภาพมากแล้ว ในศึกเชียงขึ้น พ.ศ. ๒๐๑๗ *ยวนพ่ายโคลงดั้น* โคลงบทที่ ๑๕๓ ระบุว่า พระเจ้าติโลกราชเมื่อได้ข่าวว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงยกทัพขึ้นไป เมืองเชียงขึ้นก็เสด็จยกกองทัพลงมายังเมืองเชียงขึ้นทันที และทรงตั้งให้หมื่นแคว้น เจ้าเมืองแจ่มเป็นผู้ครองเมืองเชียงขึ้น (แทนหมื่นดงนคร) เมื่อจัดการป้องกันเมือง เชียงขึ้นเสร็จ พระเจ้าติโลกราชก็เสด็จยกทัพกลับไปเชียงใหม่ทันทีเพราะความเกรงกลัว สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (โคลงบทที่ ๑๕๕) (ลัสนา ศิริเจริญ ๒๕๓๙ : ๒๓๑) หลังจากเสร็จศึก *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* บันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวไว้อย่างสั้น ๆ เพียงว่า “...ปีนั้น (พ.ศ. ๒๐๑๗) พญาหลวงสุโขทัยเอาพลเล็กลงมาปล้นเอาเมืองเชียงขึ้น ได้ฆ่าหมื่นแคว้นผู้กินเมืองเชียงขึ้นตาย ลวด (ลวดเป็นคำโบราณแปลว่าเลย) ได้เชียงขึ้น คือดงเก่า” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วิทยา ๒๕๔๒ : ๑๐๒)

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่าชัยชนะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีเหนือพระเจ้า ติโลกราชในศึกชิงเมืองเชียงขึ้นนั้นมีสาเหตุที่แท้จริง ๓ ประการคือ ประการแรก พระวิริยะอุตสาหะ และพระปรีชาสามารถที่พระองค์ทรงเสด็จไปครองราชสมบัติที่พิษณุโลก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๖ ทำให้ทรงวางแผนการทำสงครามได้อย่างใกล้ชิด ประการที่สอง การที่พระเจ้าติโลกราชทรงให้ประหารหมื่นดงนครซึ่งครองเมืองเชียงขึ้นอย่างมั่นคงต่อเนื่อง ถึง ๑๓ ปี (พ.ศ. ๒๐๐๔-๒๐๑๗) ทำให้ขวัญกำลังใจของทั้งเจ้านายและไพร่พลของเมือง เชียงขึ้น และหัวเมืองเหนืออื่น ๆ ระส่ำระสายเป็นอันมาก และประการที่สาม พระชนมายุ (๔๓ ปี) และการปรากฏพระองค์ในสนามรบด้วยพระองค์เองของสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถเป็นข้อได้เปรียบพระเจ้าติโลกราช (๖๕ ปี) ซึ่งทรงพระชราภาพและประทับ อยู่ไกลสมรภูมิจึงเชียงใหม่ สาเหตุทั้งสามประการนี้ คือคุณสมบัติของสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่มากกว่าการมีอิทธิฤทธิ์ในฐานะ เทพเจ้าใด ๆ *ยวนพ่ายโคลงดั้น* ให้ภาพโลกการเมืองทั้งสองแบบ ภาพของโลกการเมือง ในอุดมคตินั้นเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ต้นในคำยอพระเกียรติ แต่ภาพของโลกการเมืองที่ แท้จริงนั้นต้องอ่านให้จบ

วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๕๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มี.ย. (๒๕๖๑) ๒๐๕

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ลิลิตยวนพ่าย**. พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

_____. **ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๒ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยาม
จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
๒๕๓๗.

_____. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑**. นนทบุรี :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๘.

_____. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และ
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ** คำให้การชาว
กรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด. นนทบุรี : ศรีปัญญา, ๒๕๕๙.

จิตร ภูมิศักดิ์. **โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำ
เจ้าพระยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๗.

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. **ยวนพ่ายโคลงต้นฤาษีพระเกียรติพระเจ้าช้างเผือกกรุงเก่า**.
ม.ป.ท., ๒๕๑๓.

ชลดา **เรื่องรักษลิลิต**. **วรรณคดีอยุธยาตอนต้น : ลักษณะร่วมและอิทธิพล**. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โครงการ เผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๕.

ประเสริฐ ณ นคร. **ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

ปัทมา **ตีพิมพ์ประเสริฐกุล**. “ภาพแทนของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้น.”
ใน *Proceedings รวมบทความวิจัยนำเสนอการประชุมวิชาการระดับชาติ
SMARTS ครั้งที่ ๖ วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา*. หน้า ๕๘-๖๙.

ปัทมา **ตีพิมพ์ประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษลิลิต**. “การสร้างภาพลักษณ์สมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้นด้วยการใช้ข้อมูลวรรณคดี” **วารสาร
ราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย., ๒๕๕๔**.

บัณฑิต พิเศษประเสริฐกุล และ ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. “เชิงชั้น : ความสำคัญที่มีต่อการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยุวพ่ายโคลงฉันท์” **สุทธิปริทัศน์** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘๕ มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๗ก.

_____ . “เสียงและจังหวะ : กลวิธีทางวรรณศิลป์ในยุวพ่ายโคลงฉันท์” **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย** ปีที่ ๓๔ (๑), ๒๕๕๗ข.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พัฒนาสังคมไทยด้วยความเข้าใจไตรภูมิฯ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระรัตนปัญญา. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปล. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๑๗.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปาน). **ยุวพ่ายโคลงฉันท์ฉบับแปลและความเรียงเรื่องยุวพ่ายฉบับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปาน)**. กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัตุรมิตร, ๒๕๕๐.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **การเมืองในประวัติศาสตร์ ยุคสุโขทัย-อยุธยา พระมหาธรรมราชาเกษตรราช**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๓.

ม.ร.ว.ศุภวดี เกษมศรี. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับเยเรเมียส ฟานฟลีต และผลงานคัดสรรพลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี**. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๕๒.

ยุพร แสงทักษิณ. **วรรณคดีของพระเกียรติ**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕.

_____ . **พจนานุกรมศัพท์ วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา โคลงยุวพ่าย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔.

ลลิตา ศิริเจริญ. “ลิลิตยุวพ่าย : ถอดความ” ใน **วรรณกรรมสมัยอยุธยา ฉบับถอดความ**. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙.

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. **ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา**. นนทบุรี : สารคดี, ๒๕๖๐.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มี.ย. (๒๕๖๑) ๒๐๗

วิภา กงกะนันทน์. “ประมวลผลการวิจัยว่าด้วยการค้นพบประวัติผู้แต่งกวีนิพนธ์ เรื่อง ยวนพ่ายและลิลิตพระลอ” วารสารศาสนาและวัฒนธรรม (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๕), หน้า ๑-๗, ๒๕๕๕ก.

_____. “ใครเป็นใครในกวีนิพนธ์ เรื่องยวนพ่าย” วารสารศาสนาและวัฒนธรรม (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒, ๒๕๕๕), หน้า ๑-๑๙, ๒๕๕๕ข.

ศานติ ภัคดีคำ. “บทนำ : ยวนพ่ายฉบับแปลของพระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน)” ใน พระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน). ยวนพ่ายโคลงต้นฉบับแปลและความเรียง เรื่องยวนพ่ายฉบับพระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน). กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์ วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์, ๒๕๕๐.

ส.พลายน้อย. เทวนิยาย. กรุงเทพฯ : บ้างสาส์น, ๒๕๓๔.

สมบัติ จันทรวงศ์. บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรม การเมือง และประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๙.

สมเกียรติ วันทะนะ. “พุทธรัฐปริทรรศน์” ในไทยคดีศึกษา : รวมบทความทางวิชาการ เพื่อแสดงมุขิตาจิตอาจารย์พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. สุนทรี อาสะโวทย์ ม.ล.วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และ กาญจณี ละอองศรี บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรีสุน (ซิลค์เวอร์มบุคส์), ๒๕๔๒.

อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ปี. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

Doniger, Wendy. The Rig Veda : An Anthology. London : Penguin Books, 1981.

Knapp, Stephen. Avatars, Gods and Goddesses of Vedic Culture. <http://www.Stephen-Knapp.com>, 2010.

Skinner, Quentin. The Foundations of Modern Political Thought. Volume One : The Renaissance. Cambridge : Cambridge University Press, 1978.

_____. “A reply to my critics” in Meaning & Context : Quentin Skinner and his Critics. Edited by James Tully. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1988.

Skinner, Quentin. **Visions of Politics**, Volume 1 : Regarding Method. Cambridge : Cambridge University Press, 2002.

Storl, Wolf-Dieter. **The Wild God of Power and Ecstasy**. Vermont : Inner Traditions, 2004.

Translated Thai References.

Arunrat Wichiankeao and David K. Wyatt. **Local History [Tamnan] of Chiang Mai**. Chiang Mai : Truswin Press, 1999.

Chanthit Krasaesinth. **Yuan Phai Khlong Dan or Eulogizing the King of the White Elephant**. n.p., 1970.

Cholada Ruengruklikit. **Early Ayutthaya Literature : Common Characteristics and Influence**. Second Edition. Bangkok : Faculty of Arts, Chulalongkorn University, 2004.

Jit Phumisak. **The Curse on the Water of Allegiance and New Thoughts on Thai History of Chao Phraya Basin**. Bangkok : Fahdeakaan, 2004.

Kromsilapakorn (Department of Fine Arts). **Lilit Yuan Phai**. Bangkok : Department of Fine Arts, 1970.

_____. **Collection of Chronicles Part 82 : The Royal Chronicle of Siam-British Museum Edition**. Bangkok : Department of Fine Arts, 1994.

_____. **The Royal Autograph Chronicle of Ayutthaya Volume 1**. Nonthaburi : Sukhothai Thammathirat University Press, 2015.

_____. **The Royal Chronicle of Ayutthaya (Choem), Royal Chronicle of Ayutthaya (Luang Prasert), Testimony of the Inhabitants of the Old Capital City, and Testimony of the Kingwho Entered a Wat**. Nonthaburi : Sripanya Press, 2016.

Lallana Siricharoen. "Lilit Yuan Phai" in **Thai Literary Works of the Ayutthaya Period : Modernized Version**. Edited by Khunying Kullasap Gesmankit. Bangkok : Amarin Printing and Publishing Public Company Limited, 1996.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มี.ย. (๒๕๖๑) ๒๐๙

M.R.W. Supphawat Kasemsri. **Jeremias Van Vliet's Royal Chronicle of Ayutthaya and Selected Works of M.R.W. Supphawat Kasemsri.** Bangkok : Historical Society under the Royal Patronage of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn, 2009.

Nidhi Eoseewong. **Pen and Sail : Literature and History in Early Bangkok.** Fourth Edition. Nonthaburi : Fahdeakan, 2012.

Pattama Theekaprasertkul. "Representation of King Borommatrailokkanat in Yuan Phai Khlong Dan." **Proceedings of National Conference SMARTS Number 6, 17th June ๒๐๑๖**, Faculty of Management, Kasetsart University, Sriracha Campus, Chonburi, pp. 58-69.

Pattama Theekaprasertkul and Cholada Ruengrulkikit. "Making the Image of King Borommatrailokkanat in Yuan Phai Khlong Dan by Using Literary Devices." **The Journal of the Royal Institute of Thailand.** Volume 30 No. 2 Apr.-Jun. 2011.

_____. "Chiang Chuen : The significance on King Borommatrailokkanat's heroic act in Yuan Phai Khlong Dan." **Suthiparithat** Vol. 28 No. 85 January-March 2014a.

_____. "Sound and Rhythm : Literary Devices in Yuan Phai Khlong Dan." **Journal of Silpakorn University,** Volume 34 (1), 2014b.

Phra Phromkhunaphorn (P.A. Payutto). **Developing Thai Society by Understanding Traiphum.** Eight Edition. Bangkok : Bunluetham Institute, 2010.

Phra Ratanapanya. **Jinakalamalipakaranam.** Translated by Saeng Manavitune. Bangkok : n.p., 1974.

PhraUbaleekunupamajarn (Parn). **Translated Yuan Phai Khlong Dan and Essay on Yuan Phai by PhraUbaleekunupamajarn (Parn).** Bangkok : Published by Monks of Wat Phra Chetuphon, 2007.

Phiset Jiajanphong. **King Phra Maha Thammaracha : Politics in History of the Sukhothai-Ayutthaya Era.** Bangkok : Matichon, 2010.

- Prasert na Nagara. **Miscellaneous History**. Bangkok : Matichon, 2006.
- Ratchabundittayasathan (Royal Institute). **Dictionary**. Bangkok : Royal Institute, 1982.
- _____. **Klong Yuan Phai**. Bangkok : Royal Institue, 2001.
- Santi Phakdeekham. "Introduction : Yuan Phai as translate PhraUbaleekunupamajarn (Parn)" in PhraUbaleekunupamajarn (Parn). **Translated Yuan Phai Khlong Dan and Essay on Yuan Phai by PhraUbaleekunupamajarn (Parn)**. Bangkok : Published by Monks of Wat Phra Chetuphon, 2007.
- Sombat Chantornwong. **Critiques of Literature, Politics, and History**. Third Edition. Bangkok : Kopfai, 2006.
- Somkiat Wanthana. "The Buddhist State Revisited" in **Thai Studies : A Collection of Articles in Honour of Colonel Dr. Nion Sanitwong Na Ayutthaya**. Edited by Suntharee Arsawai, M.L. Walwipha Burutrattanaphan, and Kanjanee Laongsri. Bangkok : Amarin Printing Group Ltd, 1990.
- Sor Plainoi. **Thewaniyai [Story of Gods]**. Bangkok : Bamrungsas, 1991.
- Udom Rungruangsrri and others. **Local History [Tamnan] of Chiang Mai**. Chiang Mai : RatchaphatInstitute of Chiang Mai, 1999.
- Warangkhan Niphatsukkij. **History of Ayutthaya**. Nonthaburi : Sarakhadi; 2017.
- Wipha Kongkanan. "Research report on the author of Lilit Yuan Phai and Lilit Phra Lor" **Journal of Religion and Culture**, 6, 1 (2012a), 1-7.
- _____. "Who is who in Lilit Yuan Phai" **Journal of Religion and Culture**, 6, 2 (2012b), 1-19.
- Yuphorn Saengthaksinn. **Royal Panegyric Literature**. Bangkok : Kurusapha, 1994.

